

Uppgivenhet och motstånd – medier i Nordvästryssland

av Kenneth Mikko

Det ryska medielandskapet har under senare år snävats in alltmer. Staten har kontroll över massmedierna, och den korta perioden av utbredd pressfrihet under Jeltsin-åren är numera ett minne blott. Men under den officiella konsensusytan bubblar det av kritiska röster, bland bloggare och på sociala medier.

Den oberoende stora affärstidningen Delovoj Peterburg, startad av svenska Bonnier-koncernen och numera ryskägad, har en lång lista av granskande journalistik bakom sig. Det är artiklar om poliser som arbetar med illegala affärer, politiker som försnillar allmänna medel, utbredd skatteflykt bland småföretagare osv.

– Men inget händer efter publiceringen! Det säger undersökande journalisten Irina Pankratova. Åklagarna bryr sig inte om att ta tag i fallen eller säger bara ”så är det i Ryssland”. Ibland försöker någon hota mig eller vänder sig till tidningsägaren eller redaktionsledningen för att stoppa publiceringar.

Erfarna reportern Diana Katjalova på ansedda Novaja Gazeta i St Petersburg håller med. ”Jag skriver om korrupta personer, men de sitter kvar på sina poster. Sergej Raldogin, den kände cellisten och vännen till Putin var inblandad i den stora Panamaskandalen, med miljardsummor gömda utomlands. Han sitter kvar som om ingenting hänt.

Från slutet av 80-talet och några år framåt hade vi pressfrihet. Idag är friheten borta, och man måste nog leva länge för att uppleva någon förändring till det bättre. Det kommer att dröja. Fem år räcker inte. Lagarna är oklara och mångtydiga och används som det passar makthavarna. Och i Kreml tas besluten mellan några få personer, och det går inte att förutse vad som kommer.”

7 X 7

En annan attityd, mer kamplysten och beslutsam, kan man stöta på bland bloggare och på sociala medier. Komirepubliken ligger väster om Uralbergen, en region stor som Sverige men med bara en miljon invånare. I huvudstaden Syktyvkar har det lilla mediehuset ”Horisontella Ryssland – 7 x 7” sitt högkvarter. Det startade som ett organ för miljörörelsen i Nordvästryssland, men har idag vuxit till att bli en paraplyorganisation för över 1 200 skribenter utanför storstäderna, runt om i Ryssland. Nyheter, analyser och krönikor strömmar in och publiceras av företagets femton anställda.

– Vi har en unik produkt, framhåller Pavel Andreev, direktör på 7x7. Man kan inte lita på 99% av medierna. Myndigheter och företag försöker stoppa oss. 2016 fick vi 20 anmälningar mot oss. Vi har därför advokater som kollar våra artiklar innan publicering. Här i Komi är oljespill från pipelines ett stort problem och vi skriver om protester och demonstrationer mot oljebolagen. Ett viktigt fall är idag också det grundlösa åtalet mot historikern Jurij Dimitriv i Karelska Republiken. Han anklagas för att ha tagit

pornografiska bilder av sin styvdotter, något som många ser som en politiskt motiverad rättegång för att stoppa hans arbete för stalinterrorns offer.

Tv, tidningar och webb

Tv är det dominerande mediet i Ryssland och utgörs nästan helt av statskontrollerade kanaler, som de rikstäckande Första Kanalen, Rossiya 1, sportkanalen Match TV, NTV, och Tv Kultura. Speciella tv-kanaler är exempelvis ortodoxa kyrkans SPAS (Räddad) och försvarsministeriets Zvezda (Stjärnan). Bland kabelkanalerna märks bl.a. Dozhd (Regn) som tidigare var regimkritisk (presidentkandidaten Ksenja Sobtjak arbetade där) men som nu lever ett undanskynt liv för enbart betalande abonnenter.

Obekväma tv-kanaler har köpts upp av staten eller statliga bolag. Oberoende tv-kanalen NTV, till exempel, köptes upp av statliga gasjätten Gazprom.

Många får idag sina nyheter från webben. De tre ryska webbsajter som användes mest 2016:

- 1) VK (ryska motsvarigheten till Facebook; 87 minuter/dag)
- 2) OK (Odnoklassniki – klasskamratssajt; 47 minuter/dag)
- 3) Instagram (18,5 minuter/dag)

Ute i landet ägs de tryckta tidningarna genomgående av de regionala och lokala administrationerna, vilket gör att de inte publicerar artiklar som är kritiska mot myndigheterna. Det skapar själv censur. Privata tidningar, exempelvis den regionala affärstidningen Business Class i Arkhangelsk kan hålla ett visst avstånd gentemot administrationen, men det är ett undantag. I Archangelsk delas Pravda Severa, länsadministrationens gamla och tidigare största tidning numera ut gratis till, som det verkar, motvilliga läsare. Tidningarna har förlorat sin tidigare betydelse. I St Petersburg med sina ca 5,5 miljoner invånare har tidningarna vanligen en upplaga på bara 10 000 exemplar.

Folk litar på folk

Vid journalisthögskolan i St Petersburg forskar man i mediefrågor och har också en bred överblick över det ryska medielandskapet. Tidigare delade man in publiken i klass- eller könstillhörighet. Idag talar man om fyra andra grupperingar i det ryska samhället – postmoderna medelklassmänniskor i storstäderna, sovjetnostalgiska människor i mindre städer (ca 300 000 pers), folk på landsbygden (1/4 av befolkningen) samt migranter (icke assimilerade, ex.vis vissa kaukasier). De olika gruppernas mediekonsumtion ser olika ut. Medieforskaren Kamilla Nigmatullina menar dock att generellt sett litar folk på folk, men inte på medierna eller myndigheterna. Staten är det onda, och människorna de goda. Samtidigt som staten skapar livsbetingelserna kan man inte lita på den. Det är en motsägelse, och för att lösa den paradoxen vill statsledningen "göra Ryssland stort igen".

Kamilla Nigmatullina anser att den ofria mediestrukturen också hämmar journalisternas yrkesengagemang. Bara 28% av nyutbildade journalister fortsätter arbeta inom journalistiken. Det finns ett gap mellan vad de tror på och vad de gör i verkligheten.

Förhållandena för att bedriva undersökande journalistik är visserligen svåra – svårigheter att få information, rädsla och alltför komplicerade förhållanden. Men många journalister gör inte sitt jobb tillräckligt bra, menar Nigmatullina.

Trollfabriken i St Petersburg

Kontorshuset på Savusjkigatan i St Petersburg blev 2015 känt som en trollfabrik som dygnet runt sprider politisk desinformation runt om i världen. Bakom avslöjandet stod den unga journalisten Ludmila Savchuk som själv arbetat en period på trollfabriken. Hon hade där som uppgift att ta på sig fiktiva roller, bl.a. som spåkvinna med kristallkula och som bitter amerikansk soldat. Ludmila Savchuk har en mycket kritisk syn på ryska ledarskapet och medierna.

“Friheten dödas i Ryssland, en kvarts miljon webbsajter är blockerade. Makteliten skyddar sig från samhället, från det egna folket. De känner sig utsatta och gömmer sig i sin fästning. Det är därför vi har så många människor i uniform, och de är välbetalda. Men det finns en stark medborgarrörelse, som vill få det ryska civilsamhället att växa. “

Att sopa i hörnen

Ryssland har under senare år stoppat inhemska frivilligorganisationer och medier som har kontakter med utlandet och får ekonomiskt stöd därifrån. De stämplas som ”utländska agenter”. Det har inte hindrat det svenska medieprojektet ”Scoop Russia” att verka i Ryssland. Projektkoordinator Börge Nilsson har under sju år varit med om att administrera två hundra olika grävjobb i Nordvästryssland. Granskningarna som ryska journalister genomfört har handlat om exempelvis rovfiske i Onegasjön, spritbutiksdjungeln i Archangelsk och dyra likkistor från Donbass.

– Vi får hålla på med projektet, och man kan undra varför myndigheterna inte stoppar oss. Kanske för att vi är öppna med vad vi gör. Även Kreml vill veta vad som händer i landet.

Ryssland är ett stort land och vi kan inte förändra världen. Men det är kanske ok att sopa i hörnen.

Studien genomfördes på plats i Ryssland under hösten/vintern 2017/2018, till en del i samband med ett projekt organiserat av Barents Press International.

Möten skedde med: Bloggportalen 7X7 (Syktyvkar, Komi), Universitetet i Syktyvkar, tidningen Business Class (Archangelsk), Novaya Gazeta (St Petersburg), Journalisthögskolan (St Petersburg), radiostationen Echo Moskva (St Petersburg), tv-kanalen 78 (St Petersburg), affärstidningen Delovoy Peterburg (St Petersburg), Ludmila Sarduk som jobbat på trollfabriken i St Petersburg, med flera.

Ytterligare information erhöles under ett seminarium i Stockholm. Där föreläste bl.a. projektledaren Börge Nilsson på Scoop Russia, författaren Kalle Kniivilä samt historikern Lars Rowe.